

Hæc autem, ut patet, accedunt ad supra dicta de diversis methodi speciebus. Si enim demonstratio sit longa, unam ex his sequitur methodum, cujus sumit nomen.

Dividitur 3° in absolutam et relativam: demonstratio absoluta ea est quæ sit sine respectu ad personam, quales sunt demonstrationes supra citatæ. Demonstratio vero relativa est illa qua adversarius ex confessis vel negatis premitur; puta si quis negans alterius vitæ existentiam, contendat bonum nihilominus esse faciendum et malum vitandum, ex negato facile deducitur ad absurda, vel ex affirmato, ad veritatem quam negat. Hoc argumentandi genus dicitur *ad hominem*.

Ut ad quamlibet demonstrationem recte procedatur, sedulo perpendenda sunt media quibus utendum est, videlicet principia aut facta quæ admittuntur ut argumenti fundamentum, et caveatur ne aliquid falsum, dubium aut æquivocum pro certo ponatur, vel inductio aut deductio obscura pro manifesta accipiatur.

Ex his notionibus sequitur demonstrationem fieri non posse nisi adhibeantur judicia, ratiocinia, variæque mentis operationes, de quibus jam egimus. Unde inferitur demonstrationem non esse accuratam nisi in quantum servantur regulæ a nobis assignatæ.

DISSERTATIO QUINTA.

DE CERTITUDINE.

Usque nunc de arte quærendi et manifestandi veritatem egimus: ideo præcipuas functiones mentis perlustravimus, scilicet, ideam, iudicium, ratiocinium et methodum. At tradendis logicæ præceptis frustra studuissemus, si nulla existeret veritas quæ certo cognosci posset.

Veritas definitur a S. Aug., *Soliloq.*, 1. 2, c. 5: *Id quod est*; et Bossuet (*Connaiss. de Dieu*, etc., ch. 1, n. 16), ait: *Le vrai est ce qui est; le faux, ce qui n'est pas*.

Veritas, juxta S. Th. 1^a parte, q. 16, art. 1, est principaliter in intellectu, et secundario in rebus quatenus comparantur ad intellectum ut ad principium cognitionis.

Intellectus ergo est subjectum veritatis, et res cognoscibiles sunt ejus objectum.

Inter res cognoscibiles, aliæ sunt pure intellectuales, ut rerum essentialium, et in solo intellectu divino æternaliter ac invariabiliter existunt. Aliæ vero physicam habent existentiam contingentem, quæ necessario conformis esse debet similitudini in mente divina existenti; ratio earum existentiam a voluntate Dei petenda est.

Quando intellectus humanus formatur, veritates æternas ac immutabiles invenit aut recipit, eas cognoscere incipit, sed eas non facit; aliæ etiam in ipso sunt perceptiones, ut dicemus et jam notavimus; sicut novus oculus lumen existens videt eoque fruitur, illud vero non creat.

Hinc 1° veritas objectiva, quoad rerum essentialium et possibilitatem, est æterna et invariabilis; 2° veritas objectiva, quoad rerum existentiam, est accidentalis et mutabilis, ut patet; 3° veritas subjectiva ex parte Dei est una, æterna, infinita, et absque ulla vicissitudinis obumbratione; 4° veritas subjectiva respectu nostri est valde limitata et multo variabilis, eo sensu, quod cessare, in sua extensione minui, vel, multiplicatis motivis, magis ac magis crescere et obfirmari possit.

Objectum autem philosophiarum sunt omnia entia existentia et possibilia, eorumque proprietates et relationes.

Certitudo est firma mentis adhæsiō veritati cognitæ sine errandi periculo. Hæc adhæsiō debet esse prudens et sufficienti motivo innixa: adhæsiō enim nulla aut

infirmâ ratione fundata, etsi veritas objectiva existeret, nomen certitudinis non obtineret.

Motivum autem potest esse extrinsecum, et tunc certitudo, licet vera, est indirecta. Hujusmodi motivum aliquando dicitur *motivum credibilitatis*.

Impossibilitas dubitandi, quam importat certitudo, debet esse rationalis, et non tantum ex organis, ut in insanis, vel ex instinctu, ut in infantibus.

Certitudo considerari potest in Deo et in homine. In Deo est sub omni respectu absoluta et invariabilis: Deus enim cuncta cognoscibilia uno intuitu æterno et infallibili videt, sine medio: unde dici non potest philosophus. Talis cognitio in nulla intelligentia creata existere potest, ut evidens est.

Veritas igitur non communicatur homini, nisi modo imperfecto, juxta mensuram valde limitatam, majorem vel minorem, habita ratione uniuscujusque ingenii, studii, auxiliorum externorum, sive divinorum, sive humanorum.

Notandum est certitudinem humanam sub triplici respectu spectari posse, videlicet, ratione objecti, ratione subjecti et ratione motivi.

Objectum certitudinis humanæ sunt res existentes et possibiles, earumque proprietates et relationes, prout eas modo exposuimus: nulla igitur est difficultas sub hoc respectu. *Objectum* istud *proximum* dici potest, quando veritas iis insignita characteribus est, ut tuto a mente apprehendi et discerni possit.

Advertendum est res contingentes immutabiles esse quoad essentiam et possibilitatem, variabiles vero quoad existentiam. Attamen factum existentia, independenter a cognitione nostra, est vel non est, et neutiquam, juxta nostram concepiendi modum, variatur.

Præcipue agitur de certitudine humana ratione subjecti et ratione motivi. 1° *Ratione subjecti* est firma mentis adhæsiō veritati cognita: evidens est illam variari juxta numerum et extensionem veritatum quæ cognoscuntur. Hinc certitudo, sub hoc respectu, non

est eadem in hominibus individuīs, ut patet, nec in eodem homine cunctis vitæ ejus instantibus: experientia enim constat eundem hominem novas quotidie agnoscere veritates, alias oblivisci, aliis minus firmiter adhærere, de aliis quibus adhæserat vere dubitare. Quatenus autem omne dubium necessario excludit, eadem est in omnibus.

2° *Ratione motivi*, certitudo humana est etiam major vel minor, quia motiva non eodem modo omnes afficiunt, nec eundem hominem in diversis circumstantiis: sed ubi sufficiens non adesset motivum ut adhæsiō esset rationalis et firma, jam cessaret certitudo.

Unde quamvis eadem sit, quatenus, uti modo dictum est, excludit omne dubium, variari potest aliquo sensu et major fieri quoad *intensitatem*, si ita loqui liceat.

Nunc dicendum est 1° de certitudinis divisione, 2° de illius existentia, et 3° de variis ejus motivis.

CAPUT PRIMUM

DE CERTITUDINIS DIVISIONE.

1° *Ratione objecti*, triplex vulgo distinguitur certitudo, nempe, metaphysica, physica et moralis.

Certitudo *metaphysica* ea est quæ fundatur in ipsis rerum essentiis, vel cujus contrarium est omnino impossibile, etiam per miraculum; v. g., *Bis duo dant quatuor*; *Omnes radii circuli sunt æquales*.

Certitudo *physica* ea est quæ fundatur in consuetis naturæ physicae legibus, et cujus objectum aliter esse non potest sine miraculo: sic certum est solem cras oriturum esse, lapidem in aere demissum esse casurum; vera esse facta quæ videmus vel audimus, seu quorum testes oculati sumus, etc.

Certitudo *moralis* ea est quæ moribus hominum